Een onbekende vriendschap

Over Willem Bilderdijk en Franciscus Schluymer

Rick Honings

Twee jaar geleden bracht ik in *Het Bilderdijk-Museum* verslag uit van de vondst van dertien onbekende brieven van Bilderdijk aan zijn leerling Johan Willem Huyssen van Kattendijke.[1] Die had ik in handen gekregen via Katrientje Huyssen van Kattendijke. Dankzij haar bemiddelende rol kunnen er nu wederom onbekende brieven van Bilderdijk worden gepresenteerd.

Op 15 september 2019 ontving ik een e-mail van Titia Voûte, secretaris van de Vereniging Voûte. Ze schreef me dat ze mijn adres had gekregen van Katrientje Huyssen van Kattendijke via bemiddeling van Vincent Klooster, die archivaris is van de familie Huyssen van Kattendijke en van de Vereniging Voûte. Tijdens de inventarisatie van het archief van de familie Voûte werden er dertien brieven van Bilderdijk aan de kunstenaar Franciscus Schluymer gevonden uit de jaren 1818-1830 plus een brief van Lodewijk Willem Bilderdijk; slechts vier ervan zijn opgenomen in de vijfdelige brievenuitgave van Willem Messchert (1836-1837).[2]

In haar e-mail vroeg Titia Voûte me of ik wellicht belangstelling had om deze stukken nader te onderzoeken. Net als toen ik in 2018 een mail kreeg over de Kattendijke-brieven, reageerde ik opgetogen. Op maandag 21 oktober sprak ik met Titia Voûte en Vincent Klooster af in Leiden. Daar overhandigden ze mij een pakket dat ik op mijn gemak mocht bekijken. Ik kreeg ook een kopie van de door Klooster opgestelde *Voorlopige deelinventaris van het archief van de familie Voûte en aanverwante geslachten 1452-20e eeuw* (2019). Terwijl zij in de buurt koffie gingen drinken, kon ik scans maken van de archivalia. Mijn dag kon niet meer stuk. Behalve de brieven zaten er ook losse aantekeningen en handschriften van gedichten in het pakket. Die worden hier buiten beschouwing gelaten, al hebben sommige wel op Bilderdijk betrekking.[3] Originele handschriften van Bilderdijk zitten er niet tussen.

Een direct verband tussen Franciscus Schluymer en de familie Voûte is er niet. In 1818 verbleef Schluymer, blijkens Bilderdijks adressering, te Utrecht 'ten huize van den WelEdgeb. Heere Holzman'. Deze Adriaan Holtzman (1764-1819), grootvader van Adriaan Holtzman (1829-1905), overleed op 8 november 1819 te Utrecht. De familie Holtzman is verwant aan de familie Voûte door het huwelijk in 1907 van Marie Paul Voûte (1882-1955) en Carolina Louise Taletta Adrienne

Holtzman (1886-1966), een dochter van Adriaan Holtzman junior. De brieven zijn in het bezit van Titia Voûte gekomen via de kleinzoon van Marie Paul Voûte, die haar een doos met spullen van zijn grootvader gaf. De Bilderdijk-brieven zaten, samen met allerlei andere documenten, in een metalen doos met daarop de naam Holtzman. Inmiddels worden ze in zuurvrije omslagen bewaard in het familiearchief. Het is nog niet duidelijk wat ermee zal gebeuren; er wordt gezocht naar een instelling om het archief onder te brengen.

Overzicht van de brieven

De brieven van Bilderdijk aan Franciscus Schluymer zijn genummerd en liggen in een los omslag. Ze worden vergezeld van een briefje met de tekst: 'Brieven van den Dichter Mr. Willem Bilderdijk'. De collectie opent met de brief van de toen tien jaar oude Lodewijk Willem Bilderdijk, vanuit Leiden, 16 maart 1823. Direct daarna komt een brief van 16 april 1830 in het handschrift van Lodewijk, die alleen door Bilderdijk is ondertekend. Vervolgens volgen twaalf brieven van Bilderdijk zelf. Negen brieven zijn in Leiden tot stand gekomen, vier in Haarlem. Van alle brieven is ook de door Bilderdijk geschreven adressering (soms met lakzegel) bewaard. Schluymers brieven zijn vermoedelijk niet overgeleverd.

Dit is het overzicht van de brieven in chronologische volgorde:

1. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 17 januari 1818[4]
2. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 2 juli 1820
3. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 30 december 1820
4. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 31 oktober 1821
5. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 19 januari 1823
6. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 16 maart 1823
7. Brief van L.W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 16 maart 1823
8. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 1 januari 1824
9. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 2 januari 1825
10. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Leiden, 14 maart 1826
11. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Haarlem, 1 januari 1828[5]
12. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Haarlem, 2 januari 1829[6]
13. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, Haarlem, 25 januari 1829[7]
14. Brief van W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer, door L.W. Bilderdijk, Haarlem, 16 april 1830.

Zoals gezegd liggen de brieven in het omslag waarin ze in het familiearchief worden bewaard niet op chronologische volgorde. De volgorde is daar als volgt: 7, 14, 13, 12, 11, 10, 9, 8, 5, 6, 4, 3, 2, 1. Opvallend is dat de naam van de ontvanger door

Bilderdijk op zes verschillende manieren wordt gespeld, namelijk, als 'Schluymers', 'Sluimers', 'Sluymers', 'Schluimer', Schluijmer' en 'Schluymer'.

De relatie tussen Bilderdijk en Schluymer

Wie was deze Franciscus Schluymer en wat was zijn relatie met Bilderdijk? Over beide is niet veel bekend. Mijn zoektocht naar informatie over deze kunstenaar die leefde in de achttiende en vroege negentiende eeuw leverde niet veel op; een portret van hem kennen we niet. In de recente overzichtsstudie *Spiegel van de werkelijkheid. 19de-eeuwse schilderkunst in Nederland* (2019) van Jenny Reynaerts komt zijn naam niet voor. Een zoektocht in Delpher – doorgaans een schatkamer – levert slechts twee treffers op: een aankondiging in de *Opregte Haarlemsche Courant* en de *Amsterdamse Courant* van 22 mei 1800, waarin staat dat Schluymer 'aan het konstlievend Publiek ter Intekening' een 'Allegorische Ordonnantie' zal aanbieden ter nagedachtenis van paus Pius VI (1717-1799), 'door *J. Kuyper* geordonneerd en reeds door *A. de Lelie* geschilderd, welk Tafereel met allen spoed door *L.H. Claessens* naauwkeurig zal gegraveerd worden'.[8] Een exemplaar berust in het Rijksmuseum.

Voor zover ik heb kunnen nagaan is er slechts één artikel aan hem gewijd: 'Franciscus Schluymer. Vrijmetselaar en kunstenaar uit het eind van de achttiende eeuw' van G.Th. M. Lemmens uit 1981.[9] Ook daarin wordt zijn onbekendheid opgemerkt; in de bijna veertig jaar die sindsdien zijn verstreken, is dat niet veranderd. Zelfs zijn geboorte- en sterfjaar kennen we niet; in naslagwerken komt hij niet voor.

In Lemmens' artikel wordt Schluymer beschreven als beoefenaar van het genre van de silhouette, het schaduwportret of het 'numismatiek beperkt gebleven zijaanzicht van de menselijke figuur, dat in het laatste kwart van de achttiende eeuw stormenderhand het terrein van de portretkunst veroverde – ongetwijfeld als een modegril die wonderwel beantwoordde aan het gevoel voor waardigheid en koele contrasten van het neoclassicisme'.[10] Soms werd een silhouette getekend of geknipt, soms geëtst of als aquatint uitgevoerd. Het genre doet onmiddellijk denken aan de tijd van de jonge Goethe, *Werther* en de Weimarer Klassik, maar was ook in Nederland populair, al duurde de hype ook hier relatief kort. Dat er in de tweede helft van de achttiende eeuw duizenden van dit soort portretjes vervaardigd werden, kwam doordat het niet moeilijk was het genre te beoefenen. Volgens Lemmens bestond er een heel netwerk van rondreizende virtuozen die hun diensten aanboden: 'Zij waren meer handwerkslieden dan kunstenaars.' In zijn artikel bespreekt Lemmens een zevental silhouetportretten van Schluymer, onder meer dat

Memorieprent voor paus Pius VI, Ludwig Gottlieb Portman naar een tekening van Jacques Kuyper, 1804. Collectie Rijksmuseum, Amsterdam.

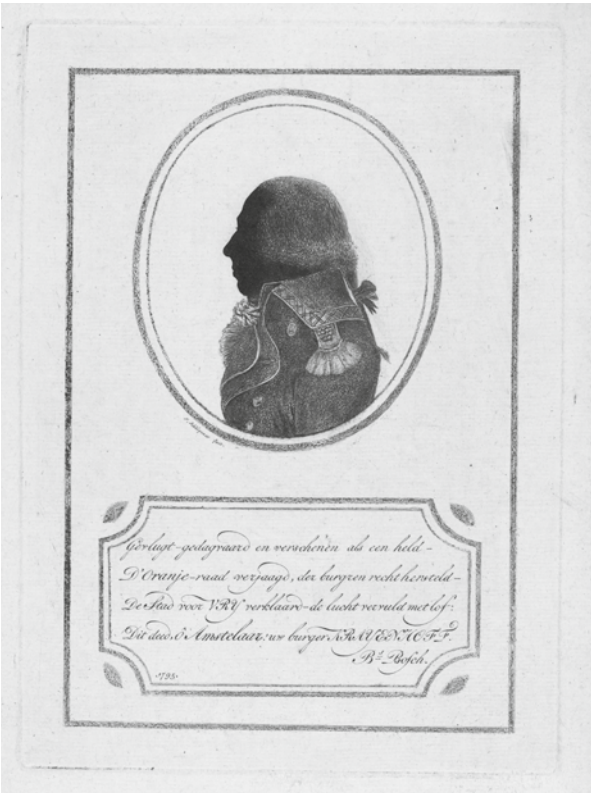

Schaduwportret van Cornelis Rudolphus Theodorus Krayenhoff, door Franciscus Schluymer, 1795. Collectie Rijksmuseum, Amsterdam.

van de Amsterdamse geneesheer en bekende patriot Cornelis Rudolphus Theodorus Krayenhoff uit 1795. Ook komt Schluymer ter sprake als decoratieschilder van het interieur van de vrijmetselaarsloge *Pax Inimica Malis* in het Duitse Emmerik, waarvan hij volgens de ledenlijst nog in 1805 lid was, maar waar hij als afwezig en als woonachtig te Amsterdam op vermeld staat.[11]

Lemmens oppert dat Schluymer, gezien zijn portret van Krayenhoff, vermoedelijk patriotse sympathieën koesterde. Dat is niet uitgesloten, maar hij ging ook om met een befaamde Oranjeklant: Bilderdijk. Over hun verhouding is weinig tot niets bekend. In de Bilderdijk-biografie van Kollewijn (1891) komt de naam van Schluymer niet voor, in *De gefnuikte arend* (2013) van Peter van Zonneveld en mijzelf evenmin. Ton Geerts noemt Schluymer wel een paar keer in zijn boek *Het Bilderdijk-Museum. Catalogus van kunstvoorwerpen* (1994). Hij vermoedt dat Schluymer behoorde tot de 'rondreizende, vaak uit Duitsland afkomstige, silhouettisten die ons land in de 18de eeuw aandeden'.[12]

We weten niet waar Bilderdijk en Schluymer elkaar hebben ontmoet. Was dat

Portret van Willem Bilderdijk, Ludwig Gottlieb Portman naar een tekening van Louis Moritz, 1806. Collectie Vereniging 'Het Bilderdijk-Museum', Leiden.

tijdens Bilderdijks ballingschap in Duitsland? Of hebben ze elkaar pas na Bilderdijks terugkeer in 1806 in Amsterdam ontmoet, waar diens broer woonde? Het eerste contact dat we kunnen achterhalen vond datzelfde jaar plaats, naar aanleiding van het portret dat Louis Moritz in 1806 van Bilderdijk maakte. In een brief aan zijn levensgezellin Katharina Wilhelmina Schweickhardt merkte Bilderdijk op 19 juli 1807 hierover op: 'The picture did not fatigue me at all: it was done in a moment, and never I saw it done in such a short time. It is a very clever fellow, as they say in England; one Mr. Morits, Dutchman, but extremely well acquainted with the principles and practice of Painting.'[13] Schluymer speelde bij de totstandkoming van het portret een bemiddelende rol; wat dat precies inhield, weten we niet. In de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag berust een brief van Schluymer uit 1807 waarin hij de portretten aan Bilderdijk aanbiedt:

Wel Edel gebore Heer,
Vergun my de Eer, zeven der Beste afdrukken van het Portrait Uwer Wel Edelgebore met de meeste hoogachting aan te bieden in den hoop dat de uitvoering daar van de goedkeuring van UWel Edelgebore zal mogen verdiene.

Den Heer UEdel Broeder heeft my Een Exemplaar *de Ziekte der geleerde[n]* in naam Uwer wel Edel gebore ter handgesteld, waar voor ik myne gevoelige dank betuigen En met verschuldige Eerbied- my in de vriendschap van Uwel Edel gebore aan bevele ter wyl ik na toewensing van de beste zegen de Eer heb te zyn,

Wel Edel gebore Heer,
Uwel Edele gebore Dienstw dienaar
Franciscus Schluymer[14]

Bilderdijk stuurde hem twee dagen later vanuit Den Haag een bedankbriefje. Hier had hij zich na de Leidse buskruitramp van 12 januari noodgedwongen gevestigd, omdat zijn huis beschadigd was:

WelEdele Heer!
Met innig gevoel van verplichting en ware erkentenis ontfang ik UWEd. allervriendelijkst geschenk der zoo ingelijste als andere uitstekend fraaie afdrukken van mijn Pourtrait. Aanvaard, WelEdele Heer, mijn' oprechten dank voor de eer my door deze uitgave aangedaan, als voor de vereering, en geloof dat ik den hoogsten prijs stelle op eene zoo vleiende onderscheiding van een' man uwer rechtschapen en edele denkwijze. Ik vlei my, dat de ongemeen keurige uitvoering, uwen kieschen smaak zoo wel als den roem der verdienstelijke kunstenaren wier bekwaamheden zy eer doet, allenzins waardig, het gebrek van het voorwerp vervullen en dubbeld vergoeden zal, en dat het vertier zal beandwoorden aan de daarvan opgevatte verwachting. Terwijl ik mij voorts in de aanhoudendheid Uwer vriendschap aanbevele, en met verzekering mijner hartelijkste welmeenendheid en ongeveinsde achting betuige te zyn,

WelEdele Heer,
UWelEd. Ootm. Dv. Dienaar
Bilderdijk[15]

Jaren later bleek dat Bilderdijk in werkelijkheid heel anders dacht over de kwaliteit van het portret van Louis Moritz, en dat hij zich in zijn brief had ingehouden, omdat hij Schluymers niet voor het hoofd wilde stoten: 'Sluimers in Amsterdam meende dat Moritz my volmaakt treffen zou, en wilde de kosten van teekenen en graveeren gerust wagen. Toen de teekening uit zijne handen kwam (en zy is goed in 't koper gebracht) riepen 6 of 8 personen: 't gelijkt. Maar dat ging voorby, gelijk ik wel verwachtte.'[16]

Daarna wordt het weer stil rond beide mannen. In de collectie van de Vereniging 'Het Bilderdijk-Museum' berust nog een ets van Willem Frederik van Oranje, de latere koning Willem I, vervaardigd door Schluymer en 'gewassen met oost-

Schaduwportret van Willem Frederik van Oranje, door Franciscus Schluymer, ongedateerd. Collectie Vereniging 'Het Bilderdijk-Museum', Leiden.

indische inkt'.[17] Die is ongesigneerd en ongedateerd, maar Bilderdijk schreef er in 1814 het versje 'Onder een schaduwbeeld van Prins Willem van Oranje, door Schluimers' bij.[18] Ook is er een ongedateerde tekening van Bilderdijk 'voor een bouwplaat van een kasteel' bewaard gebleven, met een daarbij behorende uitgeknipte bouwplaat, die een geschenk van de dichter aan Schluymer was.[19] Het is helaas niet bekend wat de achtergrond van deze tekeningen was.

De inhoud van de brieven

Over de vroege jaren van hun omgang weten we dus helaas weinig, maar dankzij de brieven uit de periode 1818-1830 krijgen we enige informatie over hun relatie. Bilderdijk spreekt Schluymer steevast aan als 'Waarde Vriend' of 'Mijn waarde Vriend'. Het is opmerkelijk dat een vriendschap als deze in het Bilderdijk-onderzoek tot nu toe niet eerder belicht is. Uit de brieven blijkt dat Bilderdijk en Schluymer elkaar een warm hart toedroegen, al betrof het een vriendschap op afstand.

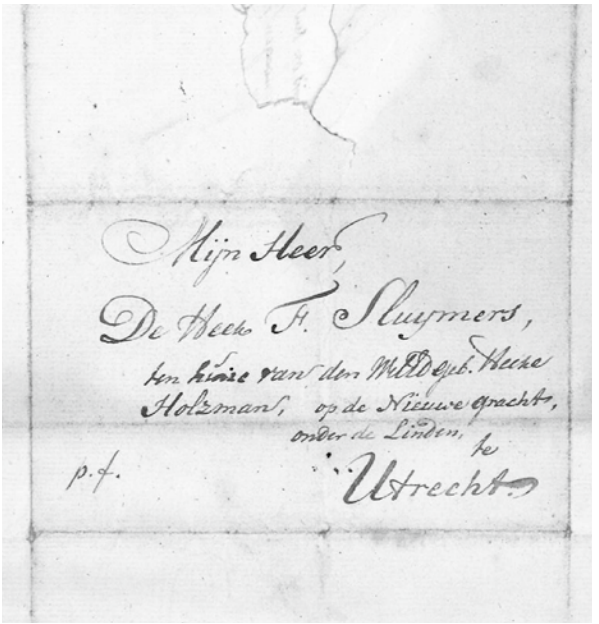

Adressering van Bilderdijk met het adres van Schluymer op de Nieuwe Gracht te Utrecht, behorend bij de brief van Bilderdijk van 17 januari 1818. Collectie Vereniging Voûte.

De bewaard gebleven brieven zijn met name de antwoorden van Bilderdijk op nieuwjaarswensen van Schluymer. Maar uit de documenten blijkt dat ze elkaar, vooral in de zomer, ook wel eens persoonlijk ontmoetten.

De eerste brief is gedateerd 17 januari 1818 en is een reactie op een nieuwjaarsbericht dat Schluymers de familie Bilderdijk in Leiden gestuurd had. Dat zou de komende jaren een vast patroon worden: Schluymer schreef als eerste en Bilderdijk antwoordde. Schluymer woonde op dat moment ten huize van een zekere heer Holzman op de Nieuwe Gracht in Utrecht. Bilderdijk bedankte hem voor zijn 'vriendelyke brief' met zijn 'gulhartigen zegenwensch' en voor zijn vriendschap: 'Wy kennen Uw rechtschapen hart, mijn goede Sluimers, en stellen prijs op Uw vriendschap. U de onze te betoonen, is ons een innig en oprecht genoegen.' Hij sprak de hoop uit dat hun vriendschap Schluymers harde lot zou verzachten en hem 'in een zoete onafhanklijkheid' zou stellen. Bilderdijk gaf aan dat het hem zwaar viel Schluymer de laatste keer dat ze elkaar ontmoetten te zien vertrekken 'zonder bepaald uitzicht'; meer dan zijn goede wensen meegeven kon hij niet. Daaruit kan worden afgeleid dat Schluymer niet zelfstandig in zijn onderhoud kon voorzien. Bilderdijk was blij te lezen dat het nu 'tamelijk goed' met zijn vriend ging. Over hun eigen situatie merkte hij op: 'Wat ons betreft, wy sukkelen geweldig, en onze Lodewijk heeft intusschen de *mazelen* gehad, doch is er (den Hemel

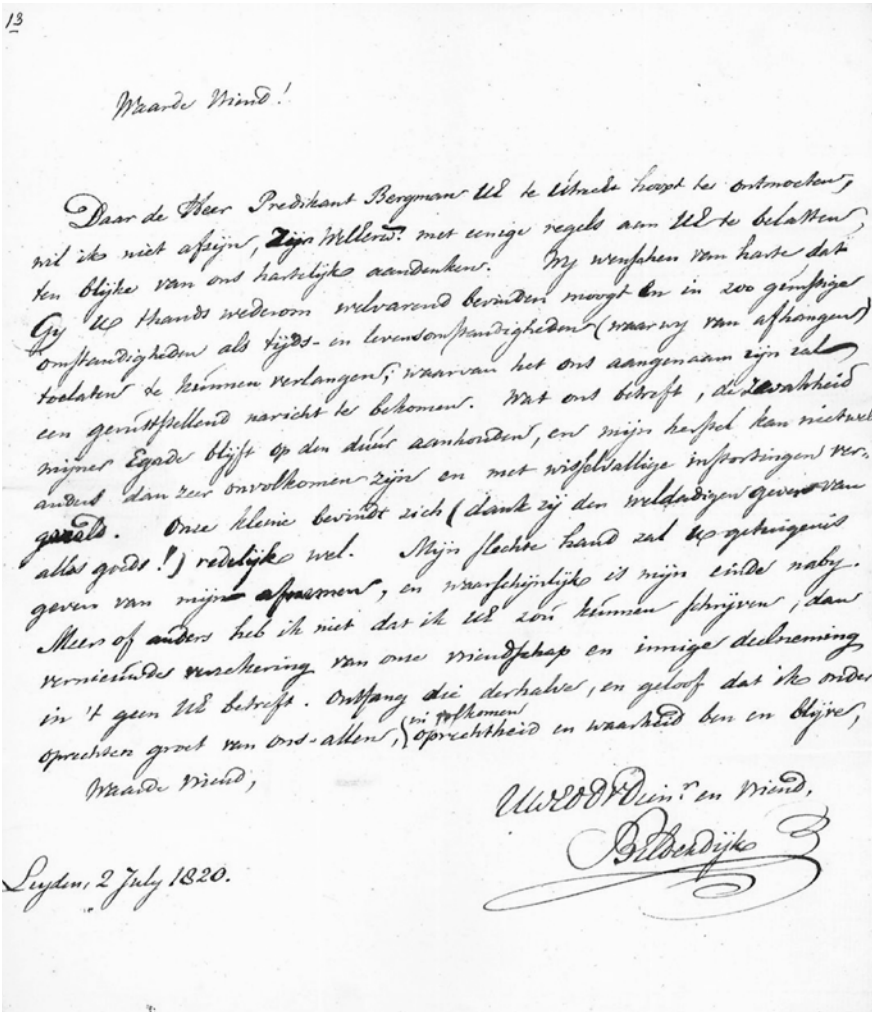

13

Waarde Vriend!

Daar de Heer Predikant Bergman UE te Utrecht hoopt te ontmoeten, wil ik niet afzijn, Zijn Welerw. met eenige regels aan UE te belasten ten blijke van ons hartelijke aandenken. Wy wenschen van harte dat Gy UE thands wederom welvarend bevinden moogt en in zoo gunstige omstandigheden als tijds- en levensomstandigheden (waarvan wy van afhangen) toelaten de kinnen verlangen; waarvan het ons aangenaam zijn zal een geruststellend narigt te bekomen. Wat ons betreft, de gezondheid mijner Egade blijft op den duur aanhouden, en mijn herstel kan niet anders dan zeer onvolkomen zijn en met wisselvallige insinkingen vergezeld. Onze kleine bevindt zich (dank zij den weldadigen gever van alle goeds!) redelijk wel. Mijn slechte hand zal de getuigenis geven van mijne afgemeerdheid, en waarschijnlijk is mijn einde naby. Meer of anders heb ik niet dat ik UE zou kunnen schrijven, dan vernieuwde verzekering van onze vriendschap en innige deelneming in 't geen UE betreft. Ontfang die derhalve, en geloof dat ik onder oprechten groet van ons allen, (in volkomen oprechtheid en waarheid ben en blijve,

Waarde Vriend,

Uw DDienr en Vriend,

Bilderdijk

Leyden, 2 July 1820.

Brief van W. Bilderdijk aan F. Schluymer, 2 juli 1820. Collectie Vereniging Voûte.

zij dank!) gelukkig door geworsteld.' Het gezin had inmiddels een woning op de Garenmarkt betrokken, waar ze – vergeleken met hun huis op de Hooigracht – 'eenigzins (doch niet veel ruimer) wonen, en het naar ons genoegen is'.

De volgende brief is van tweeënhalf jaar later. Het is een aanbeveling voor Jean Théodore Bergman (1795-1878), die Schluymer in Utrecht hoopte te ontmoeten. Deze Bergman, een achterneef van Conrad Busken Huet, studeerde sinds 1812 letteren en theologie in Leiden, werd in 1819 proponent bij de Waalse gemeente

en promoveerde datzelfde jaar in de letteren en de theologie. In zijn brief aan Schluymer voegde Bilderdijk een paar regels toe om te informeren over zijn 'levensomstandigheden'. Hij maakte gewag van de 'zwakheid' van zijn vrouw; met de 'kleine' ging het goed. Dat kon van hem niet gezegd worden: 'Mijn slechte hand zal u getuigenis geven van mijn afnemen, en waarschijnlijk is mijn einde naby.' Aan Bilderdijks handschrift is overigens niet opvallends te zien. Hij besloot met een 'vernieuwde verzekering van onze vriendschap en innige deelneming in 't geen UE betreft'.

Op 30 december van datzelfde jaar schreef hij Schluymer weer, naar eigen zeggen met geen andere bedoeling dan om hem een teken van leven te zenden, al was er weinig opwekkends te melden: 'Wij blijven steeds sukkelende.' Zijn vrouw was, na dagenlang op bed te hebben gelegen, gelukkig weer op. Met hem ging het wel: 'Ik souffreer [lijd] niet veel, schoon de kwaal de kwaal blijft.' Hij besloot zijn brief met Schluymer een in alle opzichten gezegend nieuwjaar te wensen, mede namens zijn vrouw: 'Ik hoop dat Gy wel overtuigd zult willen wezen van Uwe waarachtige en welmeenende vrienden te zijn.'

De vierde brief is van 31 oktober 1821. In deze tijd maakte Bilderdijks door miskramen verzwakte vrouw Katharina Wilhelmina een moeilijke tijd door. Uit andere bronnen weten we dat ze in juli van dat jaar een kind verwachtte; de zwangerschap was voldragen.[20] Maar drie maanden later was het kind er nog altijd niet. Zijn zorg daarover was de reden dat hij Schluymer niet eerder geschreven had. Haar 'ontrustende toevallen' brachten hem 'buiten alle gesteltenis': 'Haar zwangerheid duurt voort en is thands den gewonen natuurterm lang voorby, en behoort tot die zonderlinge gevallen, die in de geneeskunst Epoque maken [opzien verwekken]. Zy verzwakt daaronder (en dit kan niet anders) geweldig, en lijdt veel.' Uit andere brieven is bekend dat Wilhelmina in mei 1822, na 21 maanden zwangerschap, nog altijd niet van het dode kindje in haar buik verlost was. Kort daarna zou ze alsnog een miskraam krijgen.[21] Bilderdijk zelf beklaagde zich over een borstkwaal die opspeelde en die zijn hoofd verzwakte. Hij besloot zijn brief met zijn correspondent hartelijk te groeten; als hij iets voor hem kon betekenen, hoorde hij het graag. Hij hoopte dat Schluymer lang van zijn 'bloeienden ouderdom' zou genieten.

Ruim een jaar later, op 19 januari 1823, stuurde Bilderdijk zijn vriend in Utrecht wederom een nieuwjaarswens als reactie op een 'lieve brief'. Hij verheugde zich in diens 'welvarendheid en opgeruimdheid van geest' en wenste dat er nog veel rust, genoegen en 'kommerlooze dagen' zouden mogen volgen. Met hemzelf ging het redelijk, maar de gezondheid van zijn echtgenote bleef bedenkelijk: 'Van tijd tot tijd lijdt zy veel.' Uit de brief blijkt dat Schluymer op zoek was naar een betaalbare woning in Amsterdam; Bilderdijk hoopte in mei eveneens te verhuizen. Ook nu noemde Bilderdijk 'onze vriend Bergman', die beloofd had zijn brief aan Schluy-

mer in te sluiten en met die van hem mee te sturen. We weten dat Bilderdijk zich inspande om de jonge Bergman aan een goede betrekking te helpen; zo probeerde hij – tevergeefs – hem het ambt van conrector aan de Haarlemse Latijnse school te bezorgen.[22]

Dit keer liet een volgende brief niet zo lang op zich wachten: op 16 maart 1823 schreef Bilderdijk weer. De dichter en zijn gezin sukkelden nog altijd; hij zelf bleek in afwachting van een arts die een aderlating bij hem zou verrichten 'tot voorkoming van hernieuwing der borstkwaal en van een dreigende beroerte waarvan ik zoo eenige voorboden ontfange'. Hij beklaagde zich over het nadelige effect dat het naderende voorjaar op zijn gezondheid had. Verder reageerde hij op wat Schluymer hem geschreven had over een gouden en zilveren medaille, waarbij alleen de gouden op de plaats van bestemming was gearriveerd: 'De zilveren is zeker in een of ander kabinet van een Liefhebber: want al die verzamelaars zijn dieven, zoo dra zy iets in handen krijgen, 't geen zeldzaam is.' Had Bilderdijk hem misschien exemplaren toegestuurd van de gedenkpenning die er in 1821 in Amsterdam van hem geslagen was?[23]

Verder gaf Bilderdijk aan dat het moeilijk was om een nieuwe woning te vinden in Leiden. Zijn huis op het Rapenburg moest hij in mei verlaten, omdat het aan een ander was verhuurd. Kennelijk had Schluymer zich in het verleden ingespannen om de familie dit onderkomen te bezorgen, want Bilderdijk schreef: 'Wy zitten hier zeer verlegen om een huis tegen May te krijgen, en missen Uw goede dienst, die ons het tegenwoordige waar wy werklijk in wonenen [sic], bezorgde.' Ten slotte bracht hij de hartelijke groeten over aan Schluymer, in het bijzonder van zijn elfjarige zoon: 'Onze lieve Lodewijk groet u met de oude hartelykheid, al heeft hy er thands geene *persenten* [presenten], als hy plach, by te voegen.'

De reden dat Lodewijk zijn complimenten niet overbracht in de brief van zijn vader, was dat hij zelf een brief aan Schluymer insloot. Daarin schreef hij dat hij inmiddels 'op verzoek van Papa' Latijnse les kreeg van de heer Bergman: 'Ik hoop mijn best te doen om dat voorregt mij waardig te maken.' Tot slot sprak hij de hoop uit dat hij Schluymer in de zomer weer eens zou zien, als deze enige tijd in Leiden zou doorbrengen, want 'wij allen verlangen zeer UE. weder te zien'. Hij ondertekende zijn korte schrijven met 'Uw liefhebbende en onderdanige dienaar, Lodewijk, Willem, Bilderdijk'.

De volgende brief is van 1 januari 1824. Daaruit blijkt dat ze elkaar al enige tijd niet meer hadden gezien. Lodewijk was nog steeds bezig Latijn te leren. Bilderdijks vrouw en hij hij 'sukkelen (verders) nog al voort, met vallen en opstaan als men zegt', ditmaal niet meer op het Rapenburg maar op de 'Oude Vest vlak over de Marenkerk'. Omdat Bergman zo goed was om Bilderdijks brief in te sluiten bij die van hemzelf en hij het pakket niet dikker wilde maken, hield hij het bij een

Brief van Lodewijk Willem Bilderdijk aan F. Schluymer, 16 maart 1823. Collectie Vereniging Voûte.

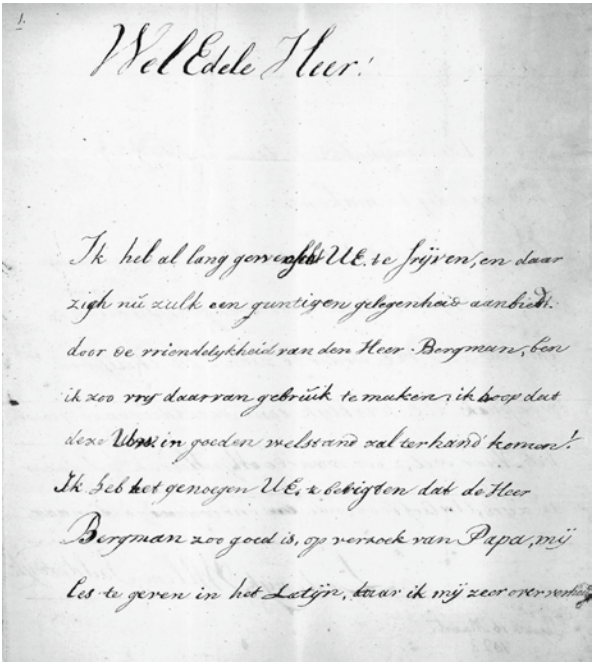

Wel Edele Heer!

Ik hel al lang gewenscht U.E. te schrijven, en daar zich nu zulk een gunstigen gelegenheid aanbiedt, door de vriendelijkheid van den Heer Bergman, heer ik zoo vrij daarvan gebruik te maken; ik hoop dat deze Uwe in goeden welstand zal te handen komen. Ik heb het genoegen U.E. te berichten dat de Heer Bergman zoo goed is, op verzoek van Papa, mij les te geven in het Latijn, daar ik mij zeer over verheug

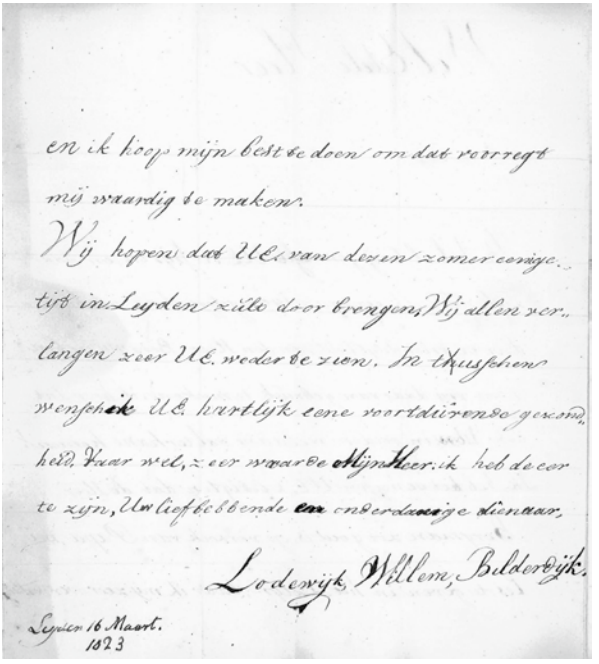

en ik hoop mijn best te doen om dat voorregt mij waardig te maken.

Wij hopen dat U.E. van deezen zomer eenige tijd in Leyden zult door brengen, Wij allen verlangen zeer U.E. weder te zien. In tusschen wensch ik U.E. hartelijk eene voortdurende gezondheid. Vaar wel, zeer waarde Mijn Heer, ik heb de eer te zijn, Uw liefhebbende en onderdanige dienaar,

Lodewijk Willem Bilderdijk.

Leyden 16 Maart. 1823

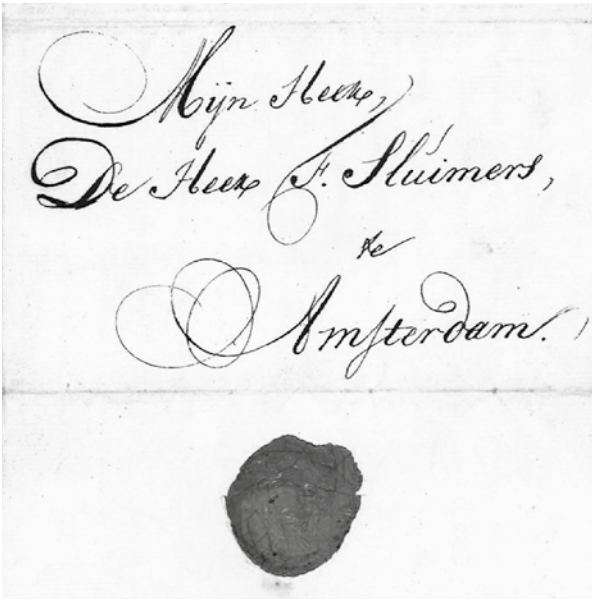

Adressering van Bilderdijk met lakzegel, behorend bij de brief van Bilderdijk van 2 januari 1825. Collectie Vereniging Voûte.

paar regels: 'Wy groeten u uit de grond des gemoeds, en ik teeken my met allerongeveinsdste betuiging van achting en vriendschap.'

Uit die laatste regel spreekt oprechte hartelijkheid. Toch duurde het tot een jaar later (2 januari 1825) voordat er een volgend bericht verstuurd werd, wederom in de vorm van een nieuwjaarswens als reactie op een brief van Schluymer. Deze had een 'toeval' gehad, waarmee Bilderdijk hem beterschap wenste. Wat hemzelf betreft: 'Ik word zwak en val van dag tot dag af, minder voor 't uiterlijke dan op mijn eigen gevoel.' Als antwoord op de vraag van Schluymer of de familie nog altijd op de Oude Vest woonde, antwoordde Bilderdijk bevestigend, maar dat was alleen maar omdat ze geen andere woning konden krijgen: 'Anders bleef ik zeker zoo lang niet in een woning waarvan de vochtigheid ons allen zoo nadeelig is, en by winters als de vorige was en tegenwoordige nog is, tiendubbele ongelegenheden heeft.'

De negende brief, de laatste vanuit Leiden, is wederom van een jaar later (14 maart 1826). Blijkens de adressering was Schluymer naar Amsterdam verhuisd. Vanwege zijn 'toenemende zwakheid van hoofd by lusteloos sukkelen' was Bilderdijk er niet eerder aan toegekomen Schluymer te schrijven. Nu deed hij dat wel, wederom als bijlage bij een brief van Bergman. Bilderdijks brief bevat een litanie van klachten. De winter was een 'gestadige opvolging van ongesteldheden' geweest: 'Ik, in het byzonder, neem gestadig af zoo wel in het uiterlijke, als inzonderheid in geestvermogens, en kan genoegzaam niet meer werken; 't geen echter een wezend-

lijke behoefte voor my is, waarbuiten het leven my een last is. Ook geloof ik, dat ik hard naar het einde spoede.' Hij hoopte Schluymer in de zomer weer eens te zien.

Hierna volgt pas weer een brief van 1 januari 1828, wederom naar aanleiding van een 'lieven hartlyken brief' van Schluymer. Die brief memoreerde Bilderdijk in een schrijven aan Bergman, om deze te feliciteren met zijn benoeming tot tweede onderbibliothecaris van de Leidse universiteit.[24] Vermoedelijk is er nog een eerdere brief aan Schluymer geweest, want Bilderdijk repte met geen woord over zijn verhuizing naar Haarlem. De reden dat het zo lang stil was gebleven, waren de al zestien maanden durende 'aanhoudende ziekten zoo van mijne dierbare Wederhelft als myzelven'. Wilhelmina was hevig verzwakt en moest het bed houden. Zelf bevond hij zich 'in een verval van geest- en lichaamskrachten dat my naauwlyks toelaat dezen aan u te schrijven, daar ik na veel bloedverlies uit het hoofd weêr eenigzins verademe.' Opnieuw verzuchtte Bilderdijk dat hij voelde dat zijn einde nabij was. Tegen de dood zag hij niet op, integendeel, die trad hij blijmoedig tegemoet, vertrouwend op de 'Goddelyken Verlosser'. De enige troost die hij had was de 'dierbare Lodewijk', die 'recht groot geworden' was.

Ook in 1829 stuurde Schluymer zijn oude vriend weer een nieuwjaarswens, die deze op 2 januari beantwoordde. Bilderdijk toonde zich verbaasd dat Schluymer, afgaande op zijn stijl en schrift, nog geen 'kennelijke blyken' van verval of verzwakking vertoonde. Hijzelf daarentegen werd nog altijd gekweld door het 'verlies van memorie', wat hem voor alle studie onbekwaam maakte. Na de afgelopen maanden, waarin hij weer veel aan ziekten geleden had, beschouwde hij het jaar 1829 als een 'bloote toegift'. Daarop stuurde Schluymer een brief, die Bilderdijk op 25 januari beantwoordde, wat weer veel geklaag opleverde, over zijn 'onbegrijplijk' verzwakte hoofd en de daardoor veroorzaakte bittere werkeloosheid.

Het daarop volgende jaar kreeg Bilderdijk een klap te verduren die hij niet meer te boven zou komen: de dood van Wilhelmina op vrijdag 16 april 1830. Nog voordat hij zwartgerande rouwbrieven verzond aan familie, vrienden en kennissen, stuurde Bilderdijk zijn vriend Schluymer al een bericht. Vermoedelijk was hij te zeer aangedaan om zelf de pen op te nemen, want de brief is geschreven door Lodewijk; Bilderdijk ondertekende hem alleen met zijn naam. Het is een ontroerend document, waarin de dichter Schluymer liet weten dat zijn 'onvergetelyke Echtgenote' hem die middag rond half vijf 'van het harte gescheurd' werd, nadat ze zacht in zijn 'liefdearmen' was ontslapen. De enige troost die hij en zijn zoon nu nog hadden was de hoop haar eenmaal terug te zien 'voor de troon des Levens'.

Hierna zijn er voor zover bekend geen brieven meer gewisseld. Bilderdijk overleed op 18 december 1831 te Haarlem. Of Schluymer de uitvaart heeft bijgewoond, weten we niet, net zomin als wanneer hij zelf is overleden. De dood had een einde gemaakt aan een vriendschap van vele jaren.

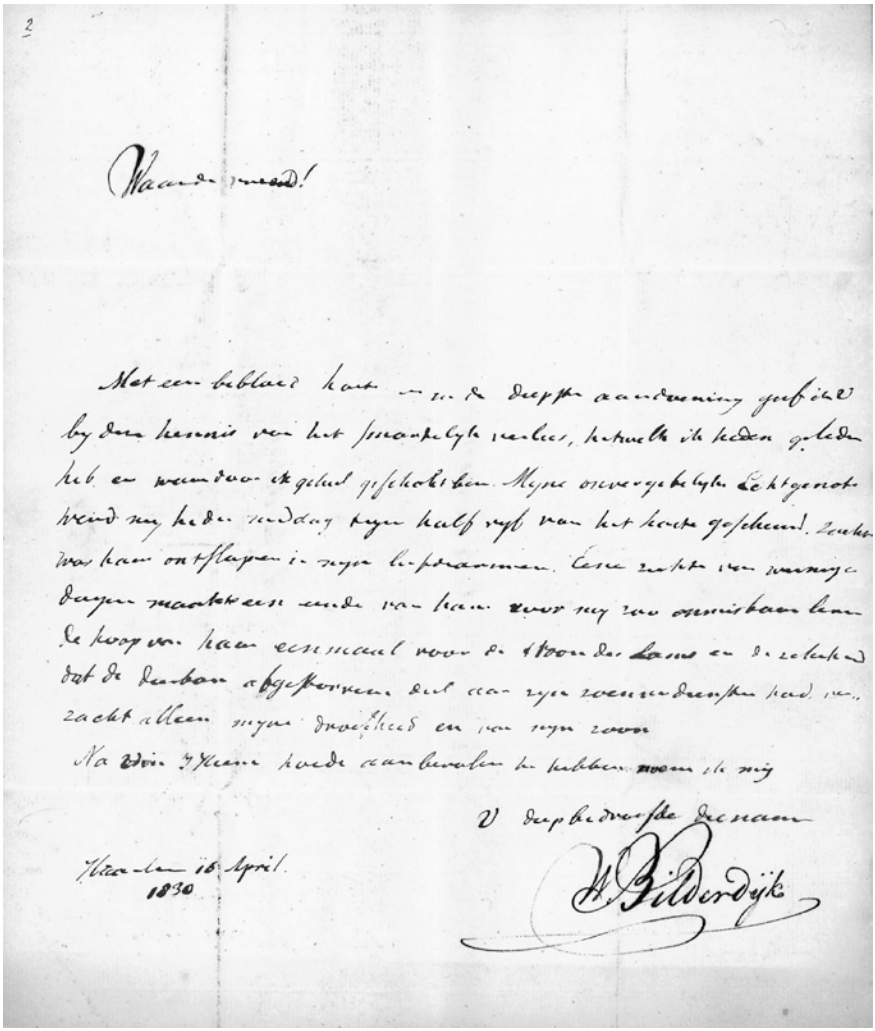

Brief van W. Bilderdijk aan F. Schluymer, 16 april 1830, door Lodewijk Willem geschreven na de dood van Bilderdijks echtgenote. Collectie Vereniging Voûte.

Een gedicht voor Schluymer

Bilderdijk schreef voor zover bekend slechts één gedicht voor Schluymer, 'Ter verjaring van mijnen vriend Franciscus Schluymer', dat niet in de *Dichtwerken* is opgenomen. Het werd in 1896 in het tijdschrift *De Navorscher* afgedrukt door Hendrik de Jager (de zoon van de Bilderdijk-onderzoeker A. de Jager). In een toelichting legde hij uit dat zijn vader in 1874 een afschrift ervan had gekregen van J.T. Bergman, met een begeleidende missive waarin hij enige achtergrondinformatie verschafte:

> De heer Fr. Schluijmer was een oud vriend mijns Vaders,[25] en met B. insgelijks bevriend. Des zomers bragt hij doorgaans eenige weken ten onzen huize alhier [te Leiden] door, en bezocht dan ook meermalen B. ... Schluijmer was zeer bedreven in de teeken- en schilderkunst. Eén van Bilderdijks portretten is onder zijn toezigt gegraveerd, en een fraai Monument voor Pius VI in groot plano vervaardigd en aan den Paus opgedragen. Immers hij was R.C. althans in naam, meer dan in zijn hart. Ik bezit van zijne hand de silhouetten van mijne Ouders en Grootouders in 't zwart met O.I.[26]

Onder het afschrift van het gedicht tekende Bergman aan dat het gedicht volgens hem tussen 1824 en 1827 gedateerd moest worden. Mogelijk schreef Bilderdijk het voor Schluymers zeventigste verjaardag:

> Ja, grijsheid is de schoonste kroon
> Op 't onbesproken hoofd;
> Geen flonkering van diamant,
> Die haren glans verdooft.
> Gods goedheid straalt er blijd in af
> Langs 't onbewolkt gelaat
> En spreidt hem bloemen op den weg,
> Die naar de rustplaats gaat.
> Geen rimpel dien de hand des Tijds
> Door wang of voorhoofd ploegt,
> Of zachte vreugde lacht er uit,
> In 's Hoogsten gift vernoegd;
> En de inspraak van 't erkentlijk hart
> By ieder levensklop
> Aâmt dank tot d'Oorsprong alles goeds
> En stijgt ten Hemel op.
> Geluk dan, brave grijze Vriend,
> Met zulk een ouderdom,
> Zie dikwerv' nog, in dit genot,
> Dees blijden dag weêrom!

Wy deelen met oprecht gemoed
In uw gezegend Feest;
God zalig' 't steeds met nieuwe lust,
En heilig' 't door Zijn Geest.[27]

Editie van de brieven

De transcripties van Bilderdijks brieven zijn van Marinus van Hattum.

Brieven

1. Bilderdijk aan Fr. Schluymer — Leiden, 17 januari 1818
Brieven 3, 300-301

Mijn Heer, De Heer F. Schluymers, ten huize van den WelEdgeb. Heere Holzman, op de Nieuwe Gracht, onder de Linden, te Utrecht./ p.f.

Mijn waarde vriend!
Uw vriendelyke brief van den 14^{n} dezer werd gisteren tot mijnent door den jongen Heer Bergman overgegeven, en ik haast my, U te betuigen hoe aangenaam hy ons was, mijne lieve vrouw zoo wel als my-zelven. Heb dank voor Uw gulhartigen zegenwensch, en ontfang ook den onzen, die uit de oprechtste zucht voortspruit. De Algoede God behoede, beware U, en zegene U schenke uwen ouderdom rust en genoegen, en voor alles (want wat is al het overige?) die kalmte van 't hart, waarin Zijne Algenoegzaamheid zich uitstort, dan zelfs, als ons alles ontbreekt, en die meer is dan alle wareldschatten. Tot lijden zijn wy allen op deze wareld; en gelukkig, die lijden en getroost worden! Deze troost, mijn lieve vriend, zij Uw deel, zij het mijne! en dan, in leven of sterven, zijn wy gelukkig.

Wy kennen Uw rechtschapen hart, mijn goede Sluimers, en stellen prijs op Uw vriendschap. U de onze te betoonen, is ons een innig en oprecht genoegen; en mochten wy in staat gesteld worden Uw lot te verzachten, en u in een zoete onafhanklijkheid te stellen, het zou ons een der schoonste dagen van ons leven zijn. 't Viel ons hard, u te zien vertrekken zonder bepaald uitzicht, maar wy konden u niet dan onze wenschen meêgeven; wy herhaalden die steeds, en het is ons thands een genoegen, te vernemen, dat Gy het nog al *tamelijk goed* hebt gehad. – Wat ons betreft, wy sukkelen geweldig, en onze Lodewijk heeft intusschen de *mazelen* gehad, doch is er (den Hemel zij dank!) gelukkig door geworsteld. Wy hebben met November een huis gevonden op de Garenmarkt, waar wy nu eenigzins (doch niet veel) ruimer wonen, en het naar ons[28] genoegen is. Het andere staat leeg, ten onzen laste.

Dat het ons lief zal zijn, U weder te zien, behoeft niet gemeld. Schrijf ons inmiddels dikwijls, en geloof my oprechtelyk en innig, en onder den hartlijksten groet van ons beide,
Uwen hartlyken D^{r} en Vriend,
Bilderdijk
Leyden den 17^{n} January 1818.

2. Bilderdijk aan Fr. Schluymer Leiden, 2 juli 1820

MynHeer, Den Heer F. Sluimers, tegenwoordig te Utrecht./ par faveur de Mr. Bergman.

Waarde Vriend!
Daar de Heer Predikant Bergman UE te Utrecht hoopt te ontmoeten, wil ik niet afzijn, Zijn WelEerw. met eenige regels aan UE te belasten, ten blijke van ons hartelijk aandenken. Wy wenschen van harte dat Gy U thands wederom welvarend bevinden moogt en in zoo gunstige omstandigheden als tijds- en levensomstandigheden (waar wy van afhangen) toelaten te kunnen verlangen; waarvan het ons aangenaam zijn zal een geruststellend naricht te bekomen. Wat ons betreft, de zwakheid mijner Egade blijft op den duur aanhouden, en mijn herstel kan niet wel anders dan zeer onvolkomen zijn en met wisselvallge instortingen vergezeld. Onze kleine bevindt zich (dank zij den weldadigen gever van alles goeds!) redelijk wel. Mijn slechte hand zal u getuigenis geven van mijn afnemen, en waarschijnlijk is mijn einde naby. Meer of anders heb ik niet dat ik UE zou kunnen schrijven, dan vernieuwde verzekering van onze vriendschap en innige deelneming in 't geen UE betreft. Ontfang die derhalve, en geloof dat ik onder oprechten groet van ons-allen, in volkomen oprechtheid en waarheid ben en blijve,
Waarde vriend,
UWEdDvdien^{r} en Vriend,
Bilderdijk
Leyden, 2 July 1820.

3. Bilderdijk aan Fr. Schluymer Leiden, 30 december 1820

MynHeer, De Heer F. Sluymers, te Utrecht.

Waarde Vriend!
Ik maak van de gelegenheid gebruik om U eenig teeken van ons leven te geven. ik wenschte daarby te voegen, van ons welzijn; doch wy blijven steeds sukkelende. Myne vrouw heeft echter thands weder het bed verlaten, 't geen zy verscheiden dagen achter één verplicht was te houden, en ik souffreer niet veel, schoon de kwaal de kwaal blijft. Wy wenschen naar bericht van Uw welvaren. Voleindig wijders dit jaar in 's Hemels ze-

gen, en zij het nieuwe U alzins gezegend in alle opzichten! Dit te vernemen, zal steeds toebrengen aan het genoegen van ons, die ik hoop dat Gy wel overtuigd zult willen wezen van Uwe waarachtige en welmeenende vrienden te zijn; gelijk ik inzonderheid, na onzer aller oprechten groet, met de beste gevoelens teekene,
UWEDVD^{r} en Vriend,
Bilderdijk
Leyden, 30 December 1820.

4. Bilderdijk aan Fr. Schluymer — Leiden, 31 oktober 1821

Mijn Heer, De Heer F. Sluymers, te Utrecht.

Mijn waarde Vriend,
Dat ik op Uw vriendelijk en hartelijk schrijven nog met geen letter geandwoord heb, wijt dat niet alleen aan onlust en volhandigheid, maar ook vooral aan gedurige en steeds toenemende ongesteldheid zoo van my-zelven als van mijne Egâ, wier ontrustende toevallen my telkens na een korte verademing, op nieuw buiten alle gesteltenis brengen, als een vriendschappelijke briefwisseling vordert. Haar zwangerheid duurt voort en is thands den gewonen natuurterm lang voorby, en behoort tot die zonderlinge gevallen, die in de geneeskunst Epoque maken. Zy verzwakt daaronder (en dit kan niet anders) geweldig, en lijdt veel; en men is wel verplicht de uitkomst aan de Goddelijke Voorzienigheid over te geven. – Mijn borstkwaal heeft zich gedurende 't gantsche jaar zeer wel gehouden, doch doet zich sedert eenige weken wederom sterker gevoelen, ook verzwakt mijn hoofd uitermate. Onze lieve Lodewijk is (den Hemel zij dank!) redelijk wel, en hy groet U, nevens zijne lieve en brave moeder, recht hartelijk. Ontfang ook den mijnen. Wy verheugen ons in elke goede tijding die ons van U toekoomt. Is er iets waarin wy U dienst kunnen doen, meld het my. – Voor 't overige geniet steeds en nog lang de voortduring van Uw bloeienden ouderdom, en ondervindt 's Hemels in- en uitwendigen zegen in allen opzicht! Met oprechtheid van het hart teeken ik my volstandig
Uwen innigen Vriend,
Bilderdijk
Leyden 31 October 1821.

5. Bilderdijk aan Fr. Schluymer — Leiden, 19 januari 1823

Mijn Heer, De Heer F. Sluimers, te Utrecht.

Waarde Vriend,
Uw lieve brief ons door de Heer Bergman geworden, was ons zoo wel om zijn inhoud, als uit hoofde van 't blyk van uw aandenken, recht aangenaam. Wy verheugen ons in uwe welvarendheid en opgeruimdheid van geest, en danken u voor uwe welmeenende

zegenwenschen. Geloof dat wy u die uit vollen harte reciproceeren. De Hemel verlenge uwen frisschen en beminnelijken ouderdom in zijne genade, en schenke u rust, genoegen, en kommerlooze dagen! Wat ons betreft, ik ben naar mijn lichaamsgesteldheid nog al wel, doch mijne lieve Egâ blijft nog altijd in een zeer bedenklijken toestand, en van tijd tot tijd lijdt zy veel; doch Gode zij dank, die ons ondersteunt! Lodewijk geniet eene tamelijke gezondheid.

Inderdaad is de kamerhuur waarvan Gy ons meldt, wat te hoog. De Heer Bergman meende dat er in Amsterdam eene gelegenheid voor u was, om voor *f* 130 minder te wonen. Dit zou beter aangaan; doch wat daarvan zij (en of dit niet aan andere ongelegenheden verbonden of onderhevig zou zijn, koomt mede in aanmerking) kunt Gy-zelf, mijn vriend, best beoordeelen. Wy staan ook met aanstaanden May te verhuizen, het geen met de schaarschheid van goede woningen, belemmerend genoeg voor ons is.

Het zal ons aangenaam zijn, van tijd tot tijd eenig schrijven van UEd. te ontfangen; dezen zal onze vriend Bergman insluiten by de eerste gelegenheid van zijn schrijven aan U. Wy groeten U hartelijk, en ik teeken met de oprechtste gevoelens,
UWEd DWDien^{r} en innige Vriend,
Bilderdijk
Leyden den 19 January 1823.

6. W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer — Leiden, 16 maart 1823

Mijn Heer, De Heer F. Sluimers, te Utrecht./ A.M.

Waarde Vriend!
Ik neem de gelegenheid van 't vertrek des Heeren Bergman naar Utrecht waar, om u een klein Lettertjen te schrijven en van onze steeds voortdurende hartelijkheid te verzekeren. Met genoegen vernemen wy van tyd tot tyd dat Gy redelyk welvarend zijt. Wat ons betreft, wy sukkelen steeds voort, en inzonderheid mijne lieve Egade, en ik zelf wacht dit oogenblik den Chirurgijn om my wederom eene lating te doen tot voorkoming van hernieuwing der borstkwaal en van eene dreigende beroerte waarvan ik zoo eenige voorboden ontfange. Voor 't overige heeft het nu aannaderend voorjaar het gewone nadeelige uitwerksel van verslapping op mijn gestel. De geschiedenis van het aankomen der eene Medaille in plaats van twee is niet vreemd. Het gaat meer zoo; en Gy moogt het tot een geluk rekenen, dat er ééne (en nog wel de *gouden*) te recht is gekomen. de zilveren is zeker in een of ander kabinet van een Liefhebber: want al die verzamelaars zijn dieven, zoo dra zy iets in handen krijgen, 't geen zeldzaam is. Ik heb daar meer voorbeelden van gezien. – wy zitten hier zeer verlegen om een huis tegen May te krygen, en missen Uw goede dienst, die ons het tegenwoordige waar wy werklijk in wonenen [sic], bezorgde: want dit is aan een ander verhuurd. De Heer Bergman heeft op zich genomen, u onzen vriendengroet over te brengen, en van onze voortdurende welmeenendheid te verzekeren; ook onze lieve Lodewijk groet u met de oude hartelykheid, al heeft hy er thands geene *persenten*, als hy plach, by te voegen.

Vaarwel derhalve, vaar voort eenen frisschen en blyden ouderdom in den zegen des Allerhoogsten te genieten, en geloof dat ieder goede tyding van U ons hoogstwelkom is, en wy altijd met deelneming en innige belangstelling aan U denken. Het is met de stelligste verzekering hiervan dat ik teeken,
UW D.W. Dienaar en Vriend,
Bilderdijk
Leyden den 16n Maart 1823.

7. L.W. Bilderdijk aan Fr. Schluymer — Leiden, 16 maart 1823

Myn Heer, De Heer F. Sluimers, te Utrecht.

WelEdele Heer!
Ik heb al lang gewenscht UE. te srijven [sic], en daar zich nu zulk een guntigen [sic] gelegenheid aanbiedt, door de vriendelykheid van den Heer Bergman, ben ik zoo vry daarvan gebruik te maken. ik hoop dat deze Uw. in goeden welstand zal ter hand komen! Ik heb het genoegen UE. te berigten dat de Heer Bergman zoo goed is, op verzoek van Papa, mij les te geven in het Latijn, waar ik mij zeer over verheug en ik hoop mijn best te doen om dat voorregt mij waardig te maken.

Wij hopen dat UE. van dezen zomer eenige tijt in Leyden zult door brengen. Wij allen verlangen zeer UE. weder te zien. In thusschen[29] wensch ik UE. hartlijk eene voortdurende gezondheid. Vaar wel, zeer waarde Mijn Heer. ik heb de eer te zijn, Uw liefhebbende en onderdanige dienaar,
Lodewijk, Willem, Bilderdijk.
Leyden 16 Maart. 1823

8. Bilderdijk aan Fr. Schluymer — Leiden, 1 januari 1824

Mijn Heer, Den Heer F. Schluymers, te Utrecht.

Waarde vriend!
Recht aangenaam was ons allen drie uwe vriendlyke aanspraak ter gelegenheid van het nieuwe jaar. Wy danken U innig voor Uw lieven zegenwensch, en beandwoorden dien met oprechte en welmeenende harten, die Uwe tevreden zielsgesteltenis en tamelijk genot van gezondheid en krachten met alle de deelneming der vriendschap vernemen. De Algoedheid sterke en verblijde U met alle begeerlijke gaven, en spare u nog lang ten genoegen van alle wezendlijke vrienden!

Wy zijn langen tijd in de onzekerheid geweest, waarheen Gy vervaren waart, en dachten nog al steeds u hier eens te zien. Onze Lodewijk leert thands Latyn, en ontfangt daarin lessen van onzen braven vriend Bergman. Wy sukkelen (verders) nog al voort, met vallen en opstaan als men zegt, en wonen nu op de Oude Vest vlak over de Marenkerk.

Daar de Heer Bergman de goedheid heeft van dezen in te sluiten, wil ik met dezen brief te vergrooten, het pakje niet dikker maken. Het zal ons altijd lief zijn, eenig nader schrijven van UEd. te ontfangen, en uw hartlijk aandenken aan ons te verstaan. Wy groeten u uit grond des gemoeds, en ik teeken my met allerongeveinsdste betuiging van achting en vriendschap.
UWEd D.V.Dienaar en vriend,
Bilderdijk
Leyden den 1n January 1824.

9. Bilderdijk aan Fr. Schluymer Leiden, 2 januari 1825

Myn Heer De Heer Schluymer, te Utrecht.

Waarde Vriend!
Uw vriendlijke Nieuwjaarsbrief heeft ons zeer veel plaisir gedaan, en van harte beandwoorden wy dien met de uitdrukking onzer innigste en welmeenendste heilwenschen van onzen kant. God de Almachtige en Algenadige zij met u, behoede en behoude u in leven en sterven, en schenke u nog verscheiden jaren van genoegen met en onder Uwe Vrienden die u liefhebben en waaronder gy ons (vertrouwen wy) wel altijd zult willen tellen.

Intusschen bedroefde ons het bericht van het toeval, op nieuw aan Uw overgekomen, waarvan wy niets geweten hebben, en wy danken van onze zijde ook de brave familie *de Bruyn* voor de u bewezen oppassing, zorg, en onwaardeerbare dienst! – Wat ons betreft, ik word zwak en val van dag tot dag af, minder voor 't uiterlijke dan op mijn eigen gevoel; ook is de gezondheid mijner wederhelft niet als ik wel wenschte. Lodewijk echter is wel; en allen even zeer groeten wy u hartelyk.

Ja, wy zijn nog in 't huis op de Oude Vest, en hebben 't weêr in moeten huren, dewijl er geen ander te bekomen is. Anders bleef ik zeker zoo lang niet in een woning waarvan de vochtigheid ons allen zoo nadeelig is, en by winters als de vorige was en de tegenwoordige nog is, tiendubbele ongelegenheden heeft. Doch hoe 't zij, het zal voor my hoogwaarschijnlijk, nog voor voor [sic] een kort poosjen wezen. Blijf intusschen steeds overtuigd van de vriendschap van die zich teekent,
Uw DVDienr en vriend,
Bilderdijk
Leyden, den 2n January 1825.

10. B. aan Fr. Schluymer Leiden, 14 maart 1826

Mijn Heer, De Heer F. Sluimers, te Amsterdam.

Waarde Vriend!
Uw hartlijken en ons aangenamen brief, die ons allen recht aangenaam was, had ik reeds lang moeten beandwoorden, doch mijne toenemende zwakheid van hoofd by lusteloos sukkelen heeft het telkens doen uitstellen. Thands echter neem ik de gelegenheid waar, om by het schrijven van den Heer Bergman eenige letteren van mijn hand te voegen. Wy verheugen ons in de goede berichten die nu en dan, van u tot ons komen, doch tot onzent is het gedurende dezen winter eene gestadige opvolging van ongesteldheden geweest voor ons-allen; en ik, in het byzonder, neem gestadig af zoo wel in het uiterlijke, als inzonderheid in geestvermogens, en kan genoegzaam niet meer werken; 't geen echter een wezendlijke behoefte voor my is, waarbuiten het leven my een last is. Ook geloof ik, dat ik hard naar het einde spoede. Wy hopen u by leven en gezondheid in den nu aannaderenden zomer hier weder te zien, en groeten u hartelijk. Uw schrijven zal ons altijd welkom zijn, en met oprechte deelneming in Uw welwezen teeken ik
Uw Welmeenende Vriend,
Bilderdijk
Leyden den 14^{n} Maart 1826.

11. B. aan Fr. Schluymer Haarlem, 1 januari 1828
Brieven 3, 302-303

Mijn Heer, De Heer F. Schluimer, ten huize van Mejuffr. de Wed. Wolters, op de Leydsche gracht, tusschen de Prinsen- en Baangracht, N. 41, te Amsterdam.

Waarde Vriend!
Wy hebben in de laatste 16 maanden tot onzent zeer veel geleden, en meer dan ik in staat ben U uit te drukken, door aanhoudende ziekten zoo van mijne dierbare Wederhelft als my-zelven. Thands zelfs is mijne geweldig verzwakte Egade verplicht hare kamer, zoo al niet het bed, te houden; en ik ben in een verval van geest- en lichaamskrachten dat my naauwlyks toelaat dezen aan U te schrijven, daar ik na veel bloedverlies uit het hoofd weêr eenigzins verademe. Ik gevoel dat mijn einde naby is en elken dag, ieder uur my het laatste gerekend moet worden. Intusschen, mijn waarde vriend, heb ik het geluk van dit blijmoedig te gemoet te zien in dankbare onderwerping aan den wil onzes Hemelschen Vaders in het vertrouwen op den Goddelyken Verlosser, wiens Geest ook U (dit bidden wy) naby moge zijn! – Recht aangenaam is ons Uwe recht hartelijke brief, en blijk van Uw vriendhoudend aandenken, zoo wel als het verslag van Uwen nog zoo bloeienden ouderdom, en de voortdurende betrekkingen met ware en oprechte vrienden die u dien veraangenamen. Geniet dien by aanhoudendheid, en

wees daarby verzekerd van onze oprechte deelneming. Wy groeten U allen met oprechte teêrhartigheid; inzonderheid mede onze dierbare Lodewijk, wien Gy recht groot geworden zoudt zien, en die ons een onuitsprekelijke zegen van God is. – Heb dank voor Uwen lieven Nieuwjaarswensch en ontfang den onzen. Moge dit jaar U alzins gezegend zijn uiterlijk en innerlijk, naar de wegen der Goddelijke Voorzienigheid, die over ons waakt en ons aller lot zoo vrijmachtig als genadig bepaalt en bestuurt! Wy bevelen ons voorts ook dezerzijds in Uwe vriendschap en toegenegenheid, en verzekeren U van de aanhoudendheid onzer liefde en hartelykheid, waarin ik teeken,
UWEd.DWDienaar en Vriend,
Bilderdijk
Haarlem, den eersten Januari 1828.

12. B. aan Fr. Schluymer Haarlem, 2 januari 1829
Brieven 3, 303-304

Mijn Heer, De Heer F. Schluymer, Leijdsche gragt, tusschen de Prinsegragt en de Baangragt. N 41. te Amsterdam./ franco.

Mijn Heer en waarde Vriend,
Na zoo langen tijd van UE niet gehoord of vernomen te hebben, was ons uw vriendelijk schrijven recht aangenaam, vooral daar en stijl en schrift nog geene kennelijke blyken dragen van eenig verval of byzondere verzwakking van hand of van hoofd. Van harte verheugen wy ons daarin, en uit 's harten grond reciproceeren wy UEd. de innige zegenwenschen ons toegedacht! De Algoedheid verlenge Uwen dus verr' bloeienden ouderdom in voortdurende gezondheid, kracht, en genoegen, en behoude U voor de verscheidenerhande kwalen en ongemakken, die de hooge jaren dikwijls verzellen, en waarin ik voor my ook meer en meer deele; en van welke ik inzonderheid meest door 't verlies van memorie gekweld ben, hetgeen my tot alle studie onbekwaam maakt. Wy hebben ook voor het overige dit afgeloopen jaar veel aan ziekten geleden, en ik voor my, beschouwe dit nieuw ingetredene als een bloote toegift voor my. Intusschen verheugen wy ons in Uwe voortdurende vriendschap, daar wy van onze zyde oprechtelijk aan beandwoorden. Ontfang daar de verzekering van, met ons aller vriendengroet, en geloof my steeds
UWEdDV. Dienr en altijd oprechte Vriend,
Bilderdijk
Haarlem, 2 Januari 1829.

13. B. aan Fr. Schluymer Haarlem, 25 januari 1829
Brieven 3, 304-305

Mijn Heer, De Heer F. Schluimer, te Amsterdam.

Mijn Heer en waarde Vriend!
Aangenaam is het ons een lettertjen van U te ontfangen, zoo vol hartelijkheid, en blijk gevende van Uwe welvarende staat van gezondheid. Moge die UE steeds byblijven en van alle genoegens verzeld gaan! Wat ons betreft, uitgezonderd onzen lieven Lodewijk, die (den Algoede zij dank!) zich wel bevindt, lijden wy hier geweldig aan ziekten, en velerlei ongesteldheden; en is mijn hoofd onbegrijplijk verzwakt, zoo dat ik volstrekt niets meer vermag en in eene werkloosheid ben vervallen die my recht bitter valt. Zie daar 't weinige wat ik op Uw vriendelijken brief kan andwoorden. Op herstel vorm ik geenerlei uitzicht, doch verwacht het aannaderend einde dezes levens dat my steeds zoo kommervol was, in de hoop op dat betere, door den eenigen Heiland bereid voor hen die Hem aannemen, en waarin wy als oprechte Christenen elkander mogen hopen weder te vinden van alle onze aardsche kwelling bevrijd. Heb dank voor Uw lief en hartelyk schrijven, en ontfang den oprechten groet en heilwensch van ons allen, waarmede ik teeken,
UE hartlijken Vriend en Dien[r]
Bilderdijk
Haarlem 25 Jan[y] 1829.

14. Bilderdijk aan Fr. Schluymer[30] Haarlem, 16 april 1830

WelEdele Heer De Heer Schluijmer Leydsche gracht tussen de Prinsche en Baangracht N 41. te Amsterdam.

Waarde vriend!
Met een bebloed hart en uit de diepste aandoening geef ik U by deze kennis van het smartelyk verlies, hetwelk ik heden geleden heb en waardoor ik geheel geschokt ben. Myne onvergetelyke Echtgenote werd my heden middag tegen half vyf van het harte gescheurd, zacht was haar ontslapen in myn liefdearmen. Eene ziekte van weinige dagen maakte een einde aan haar voor my zoo onmisbaar leven. De hoop van haar eenmaal voor de troon des Leevens [weer te zien] en de zekerheid dat de dierbare afgestorvene deel aan zyn zoenverdiensten had, verzacht alleen myne droefheid en [die] van myn zoon[.]
Na u in 's Heeren hoede aanbevolen te hebben noem ik mij
U[w] diepbedroefde dienaar
W. Bilderdijk
Haarlem 16 April 1830.

Noten

1 Rick Honings, 'Een kleine schat in een zinken kist. Onbekende brieven en een boerenbedrieger van Bilderdijk', in: *Het Bilderdijk-Museum* 35 (2018) 15-19. Marinus van Hattum verzorgde een editie van de brieven (20-28).

2 Willem Bilderdijk, *Brieven* 3. Ed. W. Messchert. Amsterdam 1837, 300-305. In zijn 'Voorbericht' schreef Messchert dat hij de vier brieven aan Schluymer had gekregen 'door de vriendelijkheid van den heer J.J. Holtzman' (xiv).

3 Het betreft: W. Bilderdijk, 'In de vriendenrol van een jong meisjes' (1812), in: *De dichtwerken* 11. Haarlem 1858, 132 (inventarisnr. 31); K.W. Bilderdijk, 'Onder de afbeelding van Hendr. Zachar. Alexand. Guinoseau, In leven kapitein luitenant by Z.M. zeemacht', in: *De dichtwerken* 3. Haarlem 1860, 418; W. Bilderdijk, 'Wissel' (1795), in: *Mengelpoëzij*. Amsterdam 1799, 167 (inventarisnr. 40); W. Bilderdijk, 'Onder een schaduwbeeld van Prins Willem Frederik van Oranje, thands Koning der Nederlanden' (1794), in: *De dichtwerken* 8. Haarlem 1858, 427 (inventarisnr. 42); I. da Costa, 'Israël', in: *Kompleete dichtwerken*. Haarlem 1862, 96-101 (inventarisnr. 48); Inventarisnr. 55 is een afbeelding van Bilderdijks familiewapen met 'Semper idem'; inventarisnr. 57 is de gedrukte tekst van W. Bilderdijk, 'Den heere Izaäk da Costa' (1818), in: *De dichtwerken* 11, 203-206.

4 Zie ook Bilderdijk, *Brieven* 3, 300-301.

5 Zie ook Bilderdijk, *Brieven* 3, 302-303.

6 Zie ook Bilderdijk, *Brieven* 3, 303-304.

7 Zie ook Bilderdijk, *Brieven* 3, 304-305.

8 *Amsterdamsche Courant,* 22 mei 1800.

9 G.Th.M. Lemmens, 'Franciscus Schluymer. Vrijmetselaar en kunstenaar uit het eind van de achttiende eeuw', in: *Antiek. Tijdschrift voor liefhebbers en kenners van oude kunst en kunstnijverheid* 16 (1981-1982), 527-532.

10 Lemmens, 'Franciscus Schluymer', 527. *Numismatiek*: zoals portretten op munten staan, en profil.

11 Lemmens, 'Franciscus Schluymer', 527-532.

12 Ton Geerts, *Het Bilderdijk-Museum. Catalogus van kunstvoorwerpen*. Leiden 1994, 136.

13 Brief van W. Bilderdijk aan K.W. Schweickhardt, 19 juli 1807. Transcriptie Marinus van Hattum. Collectie Vereniging 'Het Bilderdijk Museum', BM C 17-12.

14 Brief van F. Schluymer aan Bilderdijk, 28 oktober 1807. KB 133 C 12. Transcriptie Marinus van Hattum.

15 Brief van Bilderdijk aan F. Schluymer, 30 oktober 1807. Collectie Vereniging 'Het Bilderdijk-Museum', G39. Afgedrukt in *De Navorscher* (1891) door Jan F.M. Sterck. Kopie naar origineel in bezit van Hendrik van Alphen (overleden 1837): zie Heijting, cat. hss. UBVU nr 404. Transcriptie Marinus van Hattum.

16 W. Bilderdijk, *Mengelingen en fragmenten*. Amsterdam 1834, 183; Geerts, *Het Bilderdijk-Museum*, 46-47.

17 Geerts, *Het Bilderdijk-Museum*, 136-137.

18 *De dichtwerken* 9. Haarlem 1858, 165.

19 Geerts, *Het Bilderdijk-Museum*, 153-154.

20 Rick Honings & Peter van Zonneveld, *De gefnuikte arend. Het leven van Willem Bilderdijk*. Amsterdam 2013, 397.

21 Honings & Van Zonneveld, *De gefnuikte arend,* 397.

22 Brief van A. de Vries aan Bilderdijk, 7 juli 1822. Transcriptie Marinus van Hattum.

23 Vergelijk Geerts, *Het Bilderdijk-Museum*, 50-51.

24 Brief van Bilderdijk aan J.T. Bergman, 4 januari 1828. Universiteitsbibliotheek Leiden, BPL 2569; gepubliceerd in *De Dietsche Warande* 5 (1886), 264-265. Transcriptie Marinus van Hattum.

25 Christoffel Martin Carel Bergman (1751-1829).

26 *De Navorscher* 46 (1896), 706.

27 *De Navorscher* 46 (1896), 705.
28 In het manuscript staat ‘ons naar’, met een 1 boven ‘naar’ en een 2 boven ‘ons’.
29 De h is doorgestreept.
30 Hs. van Lodewijk, alleen door Bilderdijk ondertekend.